



TÜRK VE HİNT MİTOLOJİLERİNDE DOĞA FENOMENLERİ: GÜNEŞ VE AY

Araş. Gör. Dr. Yalçın KAYALI*

Araş. Gör. Esra BÜYÜKBAHÇECİ**

ÖZ

Mit, temeli inanca dayanan öznel, sezgisel ve kültürel bir hakikattir. Bireyleri ve toplumları birbirine bağlayan kültürel bir yapı, dünyanın ortak bir anlayışdır. Bütün Dünya Mitolojilerinin karşılaştırmalı incelenmesi, insanlığın kültürel tarihini bir bütün olarak ele almaya zorlamaktadır. Güneş ve Ay fenomenlerinin ilgili kültürel sahalardaki yeri ve özellikleri ise, kültür tarihi araştırmaları bakımından özel bir öneme sahiptir. Türk mitolojisinde Güneş, çoğu zaman Ay ile birlikte, bilinen en eski kült olarak tanınmaktadır. Güneş, Ay'la birlikte dünyanın merkezi olarak tasarlanan Altın Dağ'ın etrafında dönen gök cisimlerinden biridir. Güneş ya da Güneşe tapınma inancının Türk mitolojisindeki karşılığı, Kün'dür. Güneş yaşamın ana kaynağı olduğundan, dişil olarak algılanmıştır. Eski kaynaklarda belirtildiği üzere Ay'ı ortaya çıkaran Güneştir, çünkü ışınlarıyla onu aydınlatmaktadır. Ay'ın yaptığı gibi Güneş de ve çoğu kez Ayla birlikte insanların dünyasına müdahale etmektedir. Bundaki amaç, imparatorluk kurucuları ve kahramanlarına hayat vermektir. Türk topluluklarının kendine özgü bir biçimde geliştirdikleri köklü Güneş ve Ay inancı, zamanla zengin bir kültürel geleneğin yani mitolojinin oluşmasına sebep olmuştur. Hint mitolojisinde ise Güneş, kökeni Rig Veda ilahilerine dayanan ve doğrudan Güneş tanrısı olarak adlandırılan biçimiyle Sürya olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürya, her şeyi ve her yeri görendir; bütün dünyaya bakar, insanların yaptıkları iyi ve kötü şeyleri izler. Duran ve hareket eden her şeyin koruyucusu ve ruhudur. Ayrıca Savitri, Aryaman, Mitra, Varu'na ve Ushas olarak bilinen Vedik dönem Göksel Tanrıları da Güneşle ilişkilendirilir. Çalışmanın konusu olarak Türk ve Hint kültürlerinin özellikle seçilmiş olması, köklü bir kültürel birikime sahip olan söz konusu toplumların, güneş ve ay fenomenleri üzerinden, folklorik zenginliklerine dikkat çekmektir. Bu çalışmada bahsi geçen fenomenler aracılığıyla, iki farklı Doğu toplumuna ait arkaik bilgiler bir araya getirerek kültürel birikimlerindeki izleri sürülmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hint Mitolojisi, Türk Mitolojisi, Astral Mitoloji, Güneş, Ay.

NATURAL PHENOMENES IN TURKISH AND INDIAN MYTHOLOGY: SUN AND AY

ABSTRACT

Myth is a subjective, intuitive and cultural truth whose foundation is based on belief. A cultural structure that connects individuals and societies is a common understanding of the world. The comparative study of all the world mythologies compels the cultural history of humanity as a whole. The location and characteristics of the Sun and Moon phenomena in the relevant cultural sites have a special importance in terms of cultural history research. In Turkish mythology, the Sun is often recognized as the oldest known cult together with the Moon. The Sun is one of the celestial bodies that revolve around the Golden Mountain, which is designed as the center of the earth with the Moon. The Sun or Sun worship belief in Turkish mythology is Kün. Since the sun is the main source of life, it is perceived as feminine. As it is stated in the old sources, it is the Sun that reveals the Moon, because it illuminates it with its rays. As the moon did, the Sun interferes with the world of people and often with the Moon. The purpose is to give

* Ankara Üniversitesi, DTCF, Hindoloji Anabilim Dalı, hindoloji511@gmail.com, ORCID NO: 0000 0002 4917 3530

** Ankara Üniversitesi, DTCF, Hindoloji Anabilim Dalı, esrabykbahceci@gmail.com, ORCID NO: 0000 0002 3339 0071

life to the founders and heroes of the empire. The deeply rooted Sun and Moon, which the Turkish communities have developed in their own way, has led to the formation of a rich cultural tradition, that is, mythology. In Indian mythology, the Sun appears as Sūrya in the form of the Sun God, whose origins are based on the Rig Veda hymns. Sūrya sees all and everything; he looks at the whole world, he follows the good and bad things people do. It is the guardian and soul of everything that stands and moves. The Vedic period celestial gods, also known as Savitri, Aryaman, Mitra, Varuna and Ushas, are also associated with the Sun. As the subject of the study, especially selected Turkish and Indian cultures, to draw attention to the folkloric richness of these societies, which have a deeply rooted cultural accumulation, through sun and moon phenomena. Through the phenomena mentioned in this study, traces of cultural accumulations have been tried to be brought together by bringing together archaic information belonging to two different Eastern societies.

Keywords: Indian Mythology, Turkish Mythology, Astral Mythology, Sun, Moon.

Giriş

Bayat'ın *Mitolojiye Giriş* adlı çalışmasında ifade ettiği gibi; "Mitoloji, gerçekleri aklın alamayacağı bir biçimde yansıtan, dil ve düşüncenin bütün imkânlarını bir araya getirmekte, varlığın oluşununun, ilkel toplumların bu varoluş sürecindeki yerinin ve kaosu kozmosa dönüştüren mutlak gücün öyküsüdür." (Bayat, 2007: 12). Mitoloji olayları değil, olayların ortaya çıkma sebeplerini açıklar, gerçek dünyanın resmini çizmez; bu kâinatın sembollerle kavranılmasını sağlar (Bayat, 2007: 13). İlkel ve arkaik toplumlarda, yani mitin tam da toplumsal yaşamın ve kültürün temelini oluşturduğu insan topluluklarında geliştirildiği biçimiyle, doğayı olduğu gibi gösteren bir ayna olarak tanımlanabilir (Eliade, 2017: 21; Campbell, 2003: 14).

Mit, temeli inanca dayanan öznel, sezgisel ve kültürel bir hakikattir. Bireyleri ve toplumları birbirine bağlayan kültürel bir yapı, dünyanın ortak bir anlayışıdır (Pattanaik, 2016: 15-16). Bu ortak anlayışa dikkat çeken Campbell, "bütün Dünya Mitolojilerinin karşılaştırmalı incelenmesi, insanlığın kültürel tarihini bir bütün olarak ele almaya bizi zorlamaktadır." (Campbell, 2006: 15) diyerek mitoloji çalışmalarına yeni bir boyut kazandırır. Hint ve Türk mitolojileri de sahip oldukları ortak öge, konu ve kavramlarla, bahsi geçen kültürel alışveriş ve birikime ait oldukça önemli izleri barındırmaktadır. Çalışmamıza konu olan "Güneş" ve "Ay" fenomenleri ise, her iki kültürün mitolojilerinde oldukça köklü bir yere sahip olması bakımından özel bir öneme sahiptir. Hint mitolojisinde Güneş, kökeni Rig Veda ilahilerine dayanan ve doğrudan Güneş tanrısı olarak adlandırılan biçimiyle Sūrya olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Savitri, Aryaman, Mitra, Varuṇa ve Ushas olarak bilinen Vedik dönem Göksel Tanrıları da Güneşle ilişkilendirilir. Türk mitolojisinde ise Güneş, çoğu zaman Ay ile birlikte, bilinen en eski kült olarak tanınmaktadır. Türk topluluklarının kendine özgü bir biçimde geliştirdikleri köklü Güneş ve Ay inancı, zamanla zengin bir kültürel geleneğin yani mitolojinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu çalışmayla da bahsi geçen fenomenler aracılığıyla, iki farklı Doğu toplumuna ait arkaik bilgiler bir araya getirerek kültürel birikimlerindeki izleri sürülmeye çalışılmıştır.

Türk ve Hint Mitolojilerinde Güneş ve Ay

Proto-Türklerde (Çularda) kâinat iki şekilde tasavvur edilmiştir. Silindirik gövdeli ve kubbeli bir otağ ya da üstünde otağ veya şemsiye bulunan iki tekerlekli bir araba. Şemsiyede bulunan yirmi sekiz dilim, dört yöne göre yedişer gruba ayrılan yıldızların simgesi ve arabadaki iki tekerlek ise, Güneş ve Ayın simgesidir (Esin, 2001: 39). Hunlarda ise, “hem Güneşe hem de Aya ayrı ayrı saygı gösterilmiş, kurbanlar sunulmuştu. Güneş, doğunun; Ay ise batının sembolüdür.” Ayrıca, “Güneşe üç kez diz çökülerek selam verildiğini ve çadırın kapısının da doğuya açıldığı...” (Ögel, 2006: 187) ifade edilmektedir. Eski Türklerde Güneş, doğunun sembolüydü ve Güneşin doğduğu yön çok önemliydi. “Gün batısı” ve “Gün doğusu” gibi deyimler de bahsi edilen bu önemin bir sonucu olduğu düşünülmektedir (Sarı, 2016: 5).

Teleüt Türklerine göre ise Ay, kuzeyin; Güneş de güneyin sembolüydü. Çünkü gök kartalının sol kanadı Ayı, sağ kanadı ise Güneşi örtüyordu. Bu yön tayini, göğün en üst katında duran Gök Kartalı'nın duruşuna göre yapılmıştı. Ay, karanlıklar ile geceler diyarı olan kuzeyin; Güneş ise aydınlığın ve gündüzün yani güneyin sembolüydü (Ögel, 2006: 187; Sarı, 2016: 5). Bu, Göktürklerin Güneş ve Ay algısına da yakın bir inanıştı. Çin kaynaklarında Hunların ve Göktürklerin Güneş'e ibadet ettikleri kaydedilmiştir. Güneş kültünün oluşmasında Güneş'in koruyucu olması, canlılara hayat vermesi, ışığın ve sıcaklığın kaynağı olması gibi durumların etkili olduğu bilinmektedir (Bayat, 2007: 299). Gumilev, eski Türklerde, çoğunlukla da Göktürklerde diğer toplumlarda görüldüğünden farklı, özgün bir Güneş kültünün bulunduğunu belirtmektedir. Bu inanışa göre, Gök Tanrı'nın tek sıfatı ışıktır. Çin Yıllığı *Wey-Şu*'da Güneşin ülkenin üzerinde doğuşunu temsil eden bir davranış olarak hükümdarın otağına doğrudan girdiği belirtilmektedir. Böylece aslında tanrıyı temsil eden gün ışığına tapılmış olunmaktadır. Gumilev, XIX. yüzyıl sonuna kadar Kaçınlerde uygulanan göğe kurban adama töreninde tapınılan nesnelere gökyüzü ve Güneş olduğundan söz etmektedir. Türkleşmiş eski Sayan Ogurların yakın ataları olduğu savunulan ve daha sonra Ruslar tarafından kuzeye sürülen Nganasanlar da, sözü edilen bu eski kurban geleneğini sürdürerek yılda iki kez Güneş ışığına kurban verdikleri bilinmektedir (Gumilev, 1999 akt. Çoruhlu, 2011: 24.). Göktürkler döneminde Ötügen'e Budun inli denildiğini, bunun ülkenin koruyucusu olan ruh anlamına geldiği belirtilmektedir. Öte yandan doğa güçlerine inanan ve onları tanrılaştıran ya da kutsallaştıran Türklerin, Güneş, Ay, dağ, ırmak gibi doğada gördüklerini, aynı zamanda birer ruh olarak kabul ettikleri ifade edilir (Turan, 2014: 125). Orta Asya'daki Türk göçebeleri arasında mevcut olan tabiat kültü ananelerinin Anadolu'ya gelip uzun zaman yaşamış olduğuna şüphe yoktur. Niğdeli Kadı Ahmet'in belirttiğine göre, XIII. yüzyıla ait bir yazmada, Anadolu Türkmenlerinden bir kısmının, “Aya, Güneşe, yıldızlara ve tabiata” taptıklarından söz edilmektedir (Turan, 2014: 143-144).

Ögel ve İnan'ın ifadesiyle; “Güneşin yeri ile ilgili kadim Türk düşüncesinde şöyle bir inanış vardı: Güneş, ulu tanrının neresindeydi? Güneş sekizinci katta, tanrı ise dokuzuncu kattaydı. Sonraları bu inanış yerini, Tanrının tahtı, Güneş ve Ayın çok üzerindeydi, şeklinde bir düşünceye bırakmıştır.” Altay-Türk mitolojisinde ise, Güneşin kırıntılarında oluşmuş Suyla adındaki bir ruhtan bahsedilmektedir. Bu ruh, insanları korur, gözetirdi.” (Ögel, 2006: 188; İnan, 2006: 34).

Güneşin oluşumu ile ilgili olarak Altay Türeyiş destanında ise şöyle bir ifade yer almaktadır: “Ay ile Güneşin, kendilerinin ayrı bir güçleri yoktu. Bunlar, yalnızca Tanrının verdiği ışık ile sıcaklığı yansıtıyordu.” (Ögel, 2006: 188). Tanrı Güneşi, insanların ısınması ve aydınlanmaları için vermişti. Bir Altay efsanesinde ise şöyle bir anlatım yer almaktadır: “... Önceleri ne Ay ve de ne Güneş varmış. İnsanlar, havada uçarlarmış. Uçarlarken de, çevrelerine ışık saçar ve sıcaklık verirlermiş. Bunun için de Güneş, gerekli olmamış. Ancak içlerinden biri hastalanmış ve onu iyileştirememişler. Bunun üzerine Tanrı, onlara bir varlık vermek istemiş. Tanrı'nın gönderdiği şey, büyümüş büyümüş ve iki tane büyük ayna (toli) olmuş. Bu aynalar, gökyüzüne çıkıp, çevreye ışık saçmaya başlamışlar. Gökler ve yerler ısınmış. O günden beri, gökteki bu iki şey, yani Güneş ile Ay, dünyayı aydınlatır ve ısıtır.” (Ögel, 2006: 188).

Güneşin yaratılışı ile ilgili olarak Altay Türklerine ait efsanelerde, Buddhizm'in de etkisiyle Ay, erkek; Güneş ise dişi olarak varsayılmıştır. Başka bir görüşe göre, bu durum Umay kültüyle bağlantılıdır. Çünkü bir tanrıça ya da dişi bir ruh olarak algılanan bu tanrısal varlık, aynı zamanda Güneşle de ilişkilendirilmiştir. Bu yüzden Anadolu Selçuklu Mimarisine ait birtakım örneklerde erkek ve kadını temsilen (daire ya da ışıklı daire) içinde Ay (hilal) ve Güneş kabartmaları bulunmaktadır (Çoruhlu 2011: 26). Anadolu halk edebiyatında da durum böyledir, ayrıca Şaman dualarında da “Yiğitler, Güneş ve Ay'ın lütfu ile türemişlerdir.” şeklinde bir ifade yer alır (Ögel, 2006: 191). Yakut Türklerinde, ilkbahar gelince Tanrı'ya kutlu şeyler için, saç yapılmaya başlanırdı. Bu saçlar dokuz gün sürer ve bu esnada Ay ve Güneş bayramı da yapılırdı. Doğan Güneşi selamlama ise, Hunlardan başlar ve Güneş soyundan geldiğine inanılan Cengiz Han dönemine kadar devam eder. Cengiz Han, doğan Güneşe diz çöker, üç kez selam verirdi. Ayrıca Cengiz Han'ın yayını yukarı attığı zaman, Güneşin onun yayını havada tuttuğuna inanılırdı (Ögel, 2006: 191).

Güneş ya da Güneşe tapınma inancının Türk mitolojisindeki karşılığı, Kün'dür. Çin kaynaklarına göre, Türkler bu kültü Hiung-nulardan (Hunlar) devralmıştır. Taşdığı önem açısından bakıldığında, Güneş kültü Ay kültüründen çok daha önemlidir. Güneş yaşamın ana kaynağı olduğundan, dişil olarak algılanmıştır. Eski kaynaklarda belirtildiği üzere Ay'ı ortaya çıkaran Güneştir, çünkü ışınlarıyla onu aydınlatmaktadır. Ay'ın yaptığı gibi Güneş de ve çoğu kez Ayla birlikte insanların dünyasına müdahale eder. Bundaki amaç, imparatorluk kurucuları ve kahramanlarına hayat vermektir. Güneş tapınmasının üç aşaması vardır: sırasıyla doğan, pırıl pırıl parlayan veya batan Güneşe tapınılabilir (Roux, 2015: 94).

Anadolu'da da Güneşin ve Ayın kökeni ile ilgili çok sayıda efsane anlatılmaktadır. En yaygın olarak, eril olan Ay ve dişil olan Güneş bir çift olarak gösterilir; ya da biri kız biri erkek iki kardeş; iki sevgili veya karı koca. Güneş'in bir erkek ve Ay'ın bir kadın olarak gösterildiği Türk aktarımları ise nadirdir. 14. yüzyıla ait kozmik bir destanda ilk insana Ay-Ata “Ay Baba” adı verilir (Roux, 2015: 44; Boratav, 2016: 35-36). Türk Memlük destanında ise yaratılan ilk insana “Ay Ata” denir. İlk insandan hemen sonra yaratılan ikinci insan olan kadına da “Ay-Va” adı verilir. Diğer taraftan halk linguistliğinde Ay Dede ifadesi kullanılırken yine halk arasında Ayça, Aylin, Aynur, Aysun gibi isimler kadınlara ithafen de kullanılmaktadır. İnan'ın belirttiğine göre ise, ilkçağda yağmurun getirdiği sellerin etkisiyle, Karadağcı olarak anılan bir dağdaki

mağaraya sürüklenen çamur, insana benzer yarıklara dökülmüştür. Balçık halindeki su ve toprak bir süre bu yarıklarda kalmış. Daha sonra Güneş Saratan (Yengeç) burcunda ve güçlü ısıyla, kalıba dökülmüş su ve toprağı pişirmiş; böylece üç temel unsurun şekillendiği, bu yığın üzerine başka bir unsur olan rüzgârın dokuz ay esmesiyle, Türkçe Ay Atam denilen ve adı Ay Baba anlamına gelen bir insan ortaya çıkmış. Mağaranın burada ana karnı işlevi gördüğü dikkat çekmektedir. Ay Atam iyi havalı, tatlı sulu, yaşamaya daha elverişli bir yere iner. Burada kutsal dağ ve mağara kültürüne işaret edilirken yüksek yerden alçak bir yere, daha uzak bir ihtimalle gökten yere inildiği kastediliyor olmalıdır (Ögel, 2006; 187-188; Çoruhlu 2011: 26).

Etiyolojik bir efsane, Ay'ın Güneşe oranla niye daha az ışığa sahip olduğunu anlatır: Aslında başlangıçta ikisi de aynı parlıtıya sahipti. Gün ile gece arasındaki farkı belirlemek için Tanrı, Ay'ın ışığının bir kısmını alıp Güneş'e eklenmesini emretti... (Boratav, 2016: 95). Diğer bir efsanede ise Güneş, genç bir kıza benzetilir ve ona dik dik bakmaya cesaret edenleri engelleyen ve iğne gibi batan göz alıcı ışınları vardır. Bir efsanede de, Ay ve Güneş'in acımasız bir annenin kızı ve oğlu olduğunu söylenir. Annelerinin kötü davranışlarından uzaklaşmak için evden kaçarlar. Bir kadının önerisiyle bir kaynaktan su içerler ve yıldıza dönüşerek gökyüzüne çıkarlar. Diğer bir efsane onları karı koca olarak tasvir eder; bir defasında kavga ederken Güneş kocası Ay'ın yüzüne çamur (veya inek pisliği) fırlatır. Birçok efsanede de birbirlerinin arkasından koşan ama bir araya gelemeyen sevgililer olarak görünürler; bir yoruma göre Ay ve Güneş tutulması olduğunda buluşurlar; diğer bir yorumda da, son yargı günü birbirlerine kavuşacakları söylenir. Bir destan, Ay'ın yaradılışındaki dönemsel ışık kaybının, sevgilisi Güneş'in onu takip etmesi nedeniyle oluştuğunu anlatır. Ay ve Güneş tutulması, genellikle bu yıldızların kötü niyetli yaratıklar tarafından takip edilip kaçırılması ile açıklanır (Boratav, 2016: 96).

Türk Mitolojik düşüncesinde Güneş, Ay'la birlikte dünyanın merkezi olarak tasarlanan Altın Dağ'ın etrafında dönen gök cisimlerinden biridir. Ay merkezli inanç sisteminden sonra, özellikle yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte, Güneş mitleri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Güneş kodunun üzerine yüklenen dinî anlam hiç kuşkusuz Türklerin konar-göçer yaşamları ile bağlantılı olup zamanla kabul ettikleri dinlerin de etkisi sonucunda biçimlenmiştir. Çok eski uygarlıklar, özellikle de konar-göçer olmayan kavimler Güneş'i Tanrı sembolü olarak algılamışlardır. O bakımdan zamanla dinî bilgiler saptırıldığından, bir simge özelliği içeren Güneş, konumundan daha fazla anlam kazanmış ve Tanrı'nın Güneş olarak algılanması düşüncesi öne çekilmiştir. Güneş kültü bu yanlış algılamının sonunda tanrı vasıfları kazanmıştır. Aslında Güneş, Tanrı'nın birlik ve tekliliğinin simgesidir. Türk mitolojisinde Güneş kültü, kutsallığı yanında hiçbir şekilde Tanrı olarak algılanmaz. Eski Uygur metinlerindeki Manihaizm'in de etkisi ile Güneş'in tanrı olarak adlandırılması onun kutsal konumunun ileri bir dereceye götürülmesinden başka bir şey değildir: Gören Güneş tanrısı, Siz bizi koruyun, Görünen Ay tanrısı, Siz bizi kurtarın. (Bayat, 2011: 297-298). Uygurlara ait *Altun Yaruk* adlı eserde ise, Güneş tanrı değil, onun ışığı olduğu, dolayısıyla Tanrı kavramına alınamayacağı açık bir biçimde ortaya konulmuştur (Bayat, 2011: 298). Güneşin Türk geleneklerindeki yeri ile ilgili işaret edilen bir diğer husus ise, Türklerin Güneş'i şahit tutarak yemin etmeleridir. Ay tanrı inancının zayıfladığı bir çağda Moğollar da Güneş'e ant içerlerdi. Li-chi'nin verdiği bilgiye göre biri ateş, diğeri su

unsurlarıyla ilgili olan Güneş ve Ay ayinleri, bahar ve sonbahar ekinokslarında yapılırdı (Esin, 2001: 147). Özellikle Güneş'e sunulan kurban törenlerinin ve kutlamaların baharda yapılması Güneş, Ay ve yıldızlara boğa kurbanı verilmesi, Ay'ın yerdeki işareti olan boğanın, zamanla Güneş'e kurban olarak sunulmasıyla farklı bir özellik kazanmıştır.

Çin kaynaklarından anlaşıldığı üzere, eski Orta Asya Şamanizm'inin esasları da Gök-Tanrı, Güneş, Ay, yer, su, ata ve ateş kültleri ile ilişkilendirilmiştir (İnan, 2006: 8). Dünyayı yaratırken Ülgen, "Ay Güneş dokunan altın dağ" üzerinde oturmuştur. Bu dağ, gökle yer arasındadır. Yere o kadar yakındır ki ancak bir adam boyu kadar aralık bulunmaktadır. Dünya'nın yaratılışı altı gün sürmüş, yedinci gün Ülgen yatıp uyumuş, sekizinci gün kalkmıştır... Bizim Ay ve Güneşimizin dünyasından başka doksan dokuz dünya daha vardır... (İnan, 2006: 20). Şamanist geleneğe göre, Güneş ve Ay, kötü ruhlara karşı koruyucudur. Güneş ve Ay tutulduğu zaman Şamanistler, onları kötü ruhun elinden kurtarmak için bağırıp çağırır, davul çalarlardı. Yakutlara göre ise Güneş ve Ay iki kardeşdir. Her ikisi de tanrıdır. Bazı kahramanlar, krallar Ay ve Güneşin lütfuyla türemiştir. Şaman cübbesinde ve külahında da Güneş efendinin (kün Toyun'ın) sembolü olarak, demirden ve Güneşten halkalar bulunmaktadır. (İnan, 2006: 29). Yakutlar, belki de Manici mitolojisinin etkisiyle, Güneş ve Ayla savaşan ve bazen onları karanlık dünyasına hapseden kötü ruhlardan söz etmektedir. Onlara göre Güneş ve Ay tutulmasının sebebi de budur. Onlar Ay ve Güneş tutulmalarında, tıpkı Türkiye'nin çeşitli yerlerinde olduğu gibi davul çalarak, gürültü çıkararak Ay ve Güneşi kötü ruhlardan kurtarmaya çalışırlar (Çoruhlu, 2011: 24).

Kuzey Asya'daki kadim Güneş ibadetine benzer şekillerin, Orta Asya'daki Suratsay Mağaralarında, natüralist tarzdaki ışıklı Güneş biçimli haleli insan heykellerinde rastlanılmıştır. Ārilerin eski yerleşim yeri olan "doğan Güneş memleketi" Horasan'da ve Sogd'da da Güneş ibadeti hâkimdir. Bu durumda, eski Orta Asya'ya komşu Hint medeniyetinin birtakım etkileri vardır. Bu sebeple, proto-Türklerin bugünkü Türkistan'da yaşamış olup, Hint uygarlığıyla, dil bakımından da alışverişte bulunduğunu ifade edilmektedir (Esin, 2004: 67-68).

Türk mitolojisinin de en eski katmanlarından birini oluşturan Ay inancı, eski dünyanın hemen hemen bütün halklarında mevcut olmuştur. Ay merkezli inanç sisteminin ezoterik öğretilerde önemli bir yer tutması bakımından da kökeni ulu bir kültüre ve dile dayanan Ay tanrı kavramı, uzun müddet Tanrıçılık kültürünün ana kavramı olmuştur.

Türk mitolojik sisteminde Ay merkezli inanç sistemi astral kültürün başlangıçta tanrı olarak tasarlanmasının bir kalıntısıdır. Mükemmel olan, başlangıçta mükemmellik simgesi gibi gözükken Ay, bütün yaratılışın kaynağı olan Güneşle işlevlerini paylaşmış görünür (Bayat, 2011: 267). Ay merkezli inançlar uzun bir mücadeleden sonra yerini Güneş merkezli inanç sistemine terk edilmiştir. Ancak bu sürecin ortaya çıktığı zamana kadar Ay tanrı, evrenin tek gücü olmuştur. Bu da Ay'ın dünyamıza yakın olan ve daha çok bilinen bir gök cismi olmasından, gökyüzünde yerinin ve şeklinin değişmesinden, geceleri çıkmakla yeri ışıklandırmasından dolayıdır. Ay'ın doğup batması eski dünyanın birçok halklarında ve eski Türklerde ölüp dirilme olarak algılanmıştır (Bayat, 2011: 267).

Daha eski çağlarda kozmogonik mit, Ay'ı yaratıcı Tanrı gibi kabul eder. Ay'a tapınma, İskit-Sakalarda, Kimerlerde ve esasen de Hunlarda önemli bir yer tutar. Ancak bu kaynaklarda Güneş kültüyle Ay'ın birlikte anıldığını görüyoruz. Örneğin Çin kaynaklarına göre Hunlar, Güneş'e ve Ay'a tapar, savaşta Ay büyüdüğü zaman geri çekilirlerdi. Tunguzların da savaşı kazanmak için dolunayı beklediklerinden söz edilir. Ayrıca Hun döneminden itibaren atlı konar-göçer Türklerin Ay'ın durumunu gözlemledikleri, askerî hareketlerinde Ay'ın onları yönlendirdiğine kesin şekilde inandıkları belgelerle tespit edilmektedir. Bütün bunlardan Ay'ın sosyo-kültürel ve dinî-mitolojik yaşamda önemli bir tuttuğunu görmek mümkündür (Bayat, 2011: 267-268).

Hint'teki Güneş ve Ay inancı ile ilgili ilk kayıtlara, Hint-Avrupa'nın en eski edebî metinleri olarak kabul edilen Veda ilahileri aracılığıyla ulaşılmaktadır. Vedaların, yaklaşık olarak MÖ 1500'lü yıllara ait olduğu düşünülmektedir. Yani bu ilahiler 3000 yıl öncesi Hint kültürünün ve Hindistan'ının kadim bilgi ve birikimini barındırmaktadır. Veda sözcüğü, Sanskrit dilindeki "vid" (bilmek) eyleminden türemiştir ve "kutsal, dinsel bilgi" anlamına gelmektedir (Winternitz, 1991: 52-53). Veda koleksiyonu, kendi içinde de dört ayrı esere ayrılmaktadır: Rigveda, Atharvaveda, Sāmaveda ve Yacurveda. Bunların içerisinde Rigveda (İlahi Bilgisi), 1028 ilahi (sūkta) ve 10 kitaptan (maṇḍaka) meydana gelmektedir. İlahiler, Vedik dönem tanrılarına sunulmuştur. Ayrıca ilgili dönemdeki, Hint kültürü, coğrafyası, tanrı inancı ve ibadet anlayışı ile ilgili oldukça kıymetli bilgileri içerisinde barındırmaktadır (Aggarwal, 1963: 216-217). Rigveda, X, 85'te Sūrya (Güneş) ile Soma (Ay) arasında iki Aşvin tanrısının çöpçatanlık yaptığı bir evliliği anlatan Güneş ilahisi (Sūryāsūkta) yer almaktadır (Winternitz, 1991: 107). Bu ilahi, Rigveda'da Sūrya'ya sunulan ilahilerden en uzununu ve Güneş'in arkaik Hint toplumundaki yerini ve karmaşık Hint mitolojisindeki konumunu yansıtmaya açısından en kıymetlisi olarak gösterilebilir.¹

Hint'e ait Veda ilahilerinde Güneş'e, Sūrya ya da Savitri isimleriyle yakarılmıştır. Bazen bu isimlerden sadece bir tanesi özellikle kullanılmışken, bazen de biri diğerinin yerine tercih edilmiştir. Güneş'e ithafen kullanılan bu isimlerin aslında, Güneş'in farklı görünüşlerini ifade etmek için değişiklik gösterdiği de bilinmektedir. Güneş'in Savitri isminin, Güneş'in gökyüzünde görülmediği sıradaki halini betimlemek için kullanıldığı tasavvur edilir. Sūrya ise, gözle görülebilir ve tapınılan halini tanımladığı ileri sürülmektedir (Wilkins, 1988: 30). Vedalar'da Sūrya'nın doğrudan kendisine adanan çok sayıda ilahi bulunmamaktadır. Zira Hint'te Güneş inancına dayanan çok eski bir tapınma geleneğinin var olduğu bilinmektedir ve Vedaların en kutsal bölümü olarak bilinen Gayatri'de III, 62.10 numaralı ilahinin Güneş tanrısı Savitri'ye adandığı düşünülmektedir. Bu ilahi Rigveda'daki en kutsal Güneş ilahisi olarak tasavvur edilmektedir.

Hint mitolojisinde Sūrya, doğrudan Güneş yuvarlağını belirtir, Güneşi simgeleyen tanrılar içinde en belirli olandır. Sūrya adı, Sanskrit "svar" (parlamak) eyleminden türetilmiştir. Sūrya'ya Rigveda'da on kadar ilahi sunulmuştur. Sūrya, her şeyi ve her yeri görendir; bütün dünyaya bakar, insanların yaptıkları iyi ve kötü şeyleri izler. Duran ve hareket eden her şeyin koruyucusu ve ruhudur. Bazı Hint efsanelerinde, göğü bir yandan öbür yana geçen bir kuş olarak anlatılır. O, uçmakta olan kırmızı renkli bir kuş ya da kartaldır. Bazen de benekli bir öküz veya şafak tarafından getirilmiş parlak

bir attır. Zaman zamanda cansız bir nesne; göğün cevheri veya göğün ortasında duran renkli bir taş olarak düşünölmüştür. Sürya, bütün dünya için, insanlar ve diğer tanrılar için parlar. Karanlığı dağıtır, hastalığı, kuruntuyu ve kötü ruhları kovar, yok eder. Bütün yaratıklar ona muhtaçtır. Hindu mitolojisinde tanrıların göksel din adamı olarak “asuryah purohitah” olarak anılır (Kaya, 2003:178). Hint mitolojisinde Sürya’ya daha birçok isim ve lakapla seslenilir: Vivasvat (Parlak), Bhāskara (Işık yapan), Dinakara (Gün yapan), Arhapati (Günün efendisi), Lokaçakshus (Dünyanın gözü), Graharāca (Yıldızların kralı), Sahasrakirana (Bin ışıklı) vb. (Wilkins, 1988: 35).

Hillebrandt gibi bazı araştırmacılar, Şafak tanrısı Ushas ile Sürya’yı neredeyse birbirinin aynısı olarak nitelendirse de Ushas, Sürya tarafından oluşturulmuştur. Sürya, Ushas’ın kucağında parıldamaya başlar ve bazen Ushas, Sürya’nın karısı olarak tanıtılır. Süryā, Güneş kadın olarak da tanımlanmaktadır. Bu durum özellikle, biraz önce bahsettiğimiz, Süryā (Güneş) ile Soma (Ay) arasındaki evliliğin anlatıldığı ilahide çok daha belirgindir. Güneş tanrısının kızı ise, Güneşle ilişkilendirilen Savitri’dir (Hillebrandt, 2016: 96). Ushas’ın Güneş ile açık bir ilişkisi vardır. O, Süryā’nın gezinmesi gereken yolu açar; Ushas, Güneş’in ışınlarıyla parlar. Ushas, tapınanlarına zenginlik, uzun bir yaşam ve çocuk bahşeder (Kaya, 2003: 195). Rigveda I, 48’deki ilahî, Ushas’ın Hint kültürü ve mitolojisinde yerini özetler niteliktedir:

I, 48 (Ushas)

1. Ey Ushas, ey göğün kızı, zenginlikle bize gel. Ey tanrıça, ışığın hanımefendisi, büyük ihtişamla doğ! Sen zenginsin, sen cömertsin.
2. Atları ve inek sürülerini getirerek tüm zenginliği lütfeden onlar,¹ ışığı göndermekte bizim için acele ettiler. Ey Ushas, benim için mutluluğun seslerini uyandırdı; bize büyük zenginlik gönder.
3. Şafak sökmüştü, şimdi de sökecek. Arabaları öne süren tanrıça yakına geldiğinde, onların düşüncesi onda yoğunlaşır, tıpkı taşkınlıkta şaşaa arayanlar gibi.
4. Kanva klanının reisi Kanva, burada kahramanların adlarını söyleyerek onları yüceltir. Ey Ushas, sen yakına geldiğinde prensler düşüncelerini çok sayıda lütuflara yöneltirler.
5. Ushas, tıpkı iyi bir anne gibi, her şeyi dikkatle gözler. Tüm yaşamı uyandırarak ayaklı tüm canlıları harekete geçirir, kuşların havada uçmasını sağlar.
6. O faaliyeti öne gönderir, her insan ona göre meşgul olur. O hep çıkar, gecikme nedir bilmez. Ey zenginliği bol olan, sen söktükten sonra kuşlar uykuyu bırakıp uçmaya başladılar.
7. Şafak, atlarını Güneşin doğuşundan öteye, uzağa bağladı. Hayırlı şafak, yüzlerce yüklü arabayla yolunu insanların üstüne doğru ilerletti.
8. Onun bakışlarıyla karşılaşan her canlı onun önünde eğilir. Mükemmel olan o, ışığı yapar. Gökyüzünün kızı Ushas zenginlikle parladığında düşmanlar ve düşmanlıklar kaybolur.

¹ Önceki günlerin şafakları.

9. Ey Ushas, gökyüzünün kızı, parlak ışıklarınla üzerimizi aydınlat. Bize yüksek verimlilikten oluşan büyük birikimi getir ve dinsel törenimize ışık.
10. Zira sen söktüğün zaman tüm canlıların yaşamı ve soluğu sendedir, ey mükemmel olan! Ey ışığın hanımı, yüce arabasında olağanüstü zenginliği taşıyan sen çağrımızı işit.
11. Ey Ushas, insanlar arasında harika olan gücü sen kendin kazan. Şunlar sana dua okuyan din adamları; dindar olanı kutsal törene sen getir.
12. Ey Ushas, Soma suyundan içecek olan tanrıları gökyüzünden sen getir. Ne isen o olarak bize, inek sürüleri, atlar, dua gücü ve kahramanlık kuvveti ver.
13. Geniş biçimde parlak gözüken hayırlı ışınlarıyla Ushas bize zenginlik versin. Güzel biçimiyle güzel şeyleri versin; kolay çabayla zenginlikler kazanılsın.
14. Güçlü Olan! Sana eski zamanda ermişler kendilerini koruman ve yardım etmen için yakarmışlardı. Ey Ushas, bizim yakarış şarkılarımıza cömert ve parlak ışığınla içtenlikle yanıt ver.
15. Ey Ushas, ışığınla bugün göğün ikiz kapılarını açtığın gibi, bize geniş ve düşmanlardan uzak bir barınma yeri sağla. Ey Tanrıça, bize inek sürüleri ve yiyecek ver.

Savitri'nin adı ise, Sanskrit "sū" (canlandırmak, harekete geçirmek) fiilinden türetilmiştir. Güneş tanrısıdır; dünyayı canlandırır, harekete geçirir. Güneşin ışınlarıyla birlikte parlayan sarı saçlı Savitri, altındandır ve ışıklarıyla her yeri aydınlattığı düşünülmektedir. Güneşle ilişkilendirilse de Güneş gibi bir ışık ve ısı kaynağı değil, Güneşin ışığının en iyi yansıtıcısı olduğu ileri sürülür. Yaska'ya göre Savitri'nin görülme zamanı, karanlığın tam kaybolduğu andır. Sāyana ise, Rigveda V 81:4'teki ilahiye dayanarak Güneşin doğana kadar Savitri, doğduktan sonra ise Sūryā adını aldığını ileri sürmektedir. Ancak Savitri, sabahla olduğu kadar akşamla da ilintilidir. Çünkü akşam onun emriyle gelir ve onun gelmesiyle bütün canlılar dinlenmeye çekilirler (Kaya 2003: 171-172).

Göksel Tanrılar olarak nitelendirilen Varuṇa ve Mitra, Hint mitolojisinde Güneşle doğrudan ilişkilendirilen diğer iki önemli Vedik dönem tanrısıdır. Bir insan suretinde tasavvur edilen Varuṇa'nın insanları gözlediği gözünün, Güneş olduğu bilinmektedir. Hint mitolojisinde Aryaman, Varuṇa ve Mitra ile birlikte, "Güneş gözlü" olarak anılırlar (Kaya, 2003: 198). Mitra ise genellikle Varuṇa ile birlikte anılır ve Güneşin yönünü belirleyerek Şafak tanrısı Ushas'ın üzerinde etkilidir. Brahmanalar adı verilen edebî koleksiyondaki anlatımlarda ise, Mitra gündüz ile ilişkilendirilirken, Varuṇa'nın gece ile ilintili olduğu ifade edilir (Kaya, 2003:128).

Eliade'nin eski Hint kabilelerinde hâkim olan Güneş ve Ay inancı ile ilgili tespit ve aktarımları ise dikkat çekicidir:

Yüce Varlığın güneşle özdeşleştirilmesine en iyi örnek Hindistan'ın Kolarien kabileleri tarafından verilir. Mundalar, panteonlarının en tepesine Sing-Bonga'yı, yani güneşi yerleştirirler. Bu, insanların işlerine karışmayan yumuşak tabiatlı bir tanrıdır. Buna karşın tapım da belli bir yeri vardır. Bu tanrıya sungu olarak genelde beyaz teke ya da

beyaz horoz ve ağustos ayındaki pirinç hasadında da ilk ürün sunulur. Ayla evlenen bu tanrı, kozmik yaratıcı olarak görülür, ama daha sonra kozmogoni mitinde, buna yardımcı demiurgoslar olarak kaplumbağanın, yengecin ve sülüğün adı geçer; bunlar art arda, Sing-Bonga tarafından, okyanusun dibinden toprağı yukarıya çıkarmakla görevlendirilirler. Orissa bölgesindeki Khond kabileleri, büyük ve yaratıcı tanrı olarak Bura Pennu'ya ("ışık tanrısı") ya da Bela Pennu'ya ("güneş tanrısı") taparlar; bu tanrının edilgen ve yüce gönüllü karakteri onun güneşle özdeşleştirilişinin en açık kanıtıdır: Birhorları, yüce tanrıları güneş için beyaz teke ya da tavuk keserler; bu kurbanları özellikle kritik durumlarda, hasat dönemlerinde sunarlar. Görüldüğü gibi, güneşle özdeşleşen Yüce Varlık tapım içinde ancak "yaşam üretimine" katılması sonucunda kendine bir yer ve bir işlev edinebilmiştir. Sunaklar ve kurban törenleri sırasında ona edilen dualar olukça açıktır. Bebek doğduğunda baba, yüzünü doğuya dönerek su serper ve şu sözleri söyler: "Ey Sing-Bonga! Sana bu suyu adıyorum. Annesinin memesinden sütü bu su gibi akıt!" İyi bir pirinç hasadı için, ailenin reisi beyaz bir tavuk adağında bulunur ve şu duayı eder: "Sana söz veriyorum Ey Sing-Bonga! Tohumlar iyi ürün verirse hasat zamanında sana bu beyaz tavuğu sunacağım." Sonra beyaz tavuğu serbest bırakır ve kara bir tavuk kurban eder. Bu adağın tarihi olan Baishak ayının (nisan-mayıs) dolunay zamanı, hiçbir kuşkuyla yer bırakmadan karatavuğun, toprağın bereketinde söz sahibi olan yeraltı-toprak tanrısına sunulduğunu kanıtlamaktadır (Eliade, 2003: 145-146).

Hint'teki Mitra'ya benzer bir Güneş ibadetinden, çok zengin bir astral ikonografiye sahip olan Part çevresi ve proto-Türk çevresi de etkilemiştir. Soper'in proto-Türk Chüch'ülere attığı bir Dunhuang tapınağının kubbesindeki Güneş motifi de Part sikkelerini hatırlatır. Orta Asya Ak Hun sikkelerinde de aynı eklektik astral işaretler görülmektedir (Esin, 2004: 70). Bu devirde özellikle, Kuşan, Kuzey Asya etkileri göze çarpmaktadır. Işıkları açılı olan Part ve Chüch'ü Güneşinden geliştirilmiş gibi gözükken beş uçlu Türk yıldızı da, Göbl'ün kanaatine göre ilk olarak Ak Hun sikkelerinde gözükür ve tıpkı Türk ay yıldızı gibi, hilalle birlikte (Esin, 2004: 70).

Bazı Rigveda ilahilerinde ise Ushas'ın Ay ile birlikte bir bütün oluşturduğundan bahsedilmektedir. X.85.19. ilahide; Çandrama'lar (Ay) şafağın başında bulunurlar (ilerlerler) ya da diğer bir beyitte; Soma (Ay) şafak tanrısına hükmeder ya da onları aydınlığa ulaştırır şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bu sebeple Ushas Ay ile yakın bir benzerlik gösterir, sadece Güneş tanrısı ile yıldızlarla değil; sabah görünebilir yıldızlarla ve akşam görünem yıldızlarla birlikte olabilir. (Macdonell, 1897: 33).

Doğrudan Ay ile ilişkilendirilen Vedik dönem Hint tanrısı Soma'nın, ilgili dönem mitolojisindeki yeri de oldukça önemli ve zaman zaman karmaşıktır. Soma, çoğunlukla tanrıların sarhoş edici kutsal içkisi olarak bilinmekte ve önemsenmektedir. Indra (Yağmurlu Şimşek Tanrısı) ve Agni'den (Ateş Tanrısı) sonra adına Rigveda'da en çok ilahî sunulan tanrıdır. Soma, kelime anlamı olarak Sanskrit "sıkmak" fiilinden gelir. Bazı araştırmacılar ise evham verici, uyuşturan ve hayal gördüren içeceği soma olarak isimlendirirler. Eski Hint Vedalarında ise, kişileştirilmiş ve kendisine tanrı Soma olarak tapınılmıştır. Sāmaveda ise, mucizevî güçlerin kaynağı olarak gösterilen tanrı Soma'ya dizilen bir ilahî koleksiyonudur. Hindu inancına göre, eğer Soma içkisi kurban ateşine katılırsa, sunulan kurban ve ateşin dumanı, bu içkinin sayesinde tanrılara kadar ulaşır

ve kurban töreni tam anlamıyla kutsal bir hal alır; yükselerek tanrılara ulaşan kurbanlar, gücün ve ölümsüzlüğün kaynağı olan tanrılara ulaştırılmış olunur. Soma, aynı zamanda Ay için kullanılan isimlerden de biridir. Hindu inancında tanrıların da burada (Ay'da) Soma depoladığı ve içtiği söylenir (Leeming, 2001:121). Rigveda'da Soma'nın Ushas (Şafak tanrısı) ve Sūrya (Güneş tanrısı) ile birlikte anıldığı IX, 41 numaralı ilahi ise şöyledir:

IX, 41 (Soma Pavamāna)

1. Boğalar gibi hızlı bir şekilde, kara deriyi uzağa sürerek, etkin ve parlak halde çıkar gelir.
2. Dinsel tören yapmayan Dasyulara boyun eğdirerek, keder köprüsünü bırakıp saadet köprüsünü düşünelim.
3. Şimşekler gökyüzünü aydınlatırken yağın yağmurun sesi gibi, Pavamāna'nın kükremesi işitilir.
4. Ey İndü, sıkıldığın zaman bize, inekler, atlar, altın ve nesilden oluşan bol zenginlikler akıt.
5. En hareketli olan, yolunda ak; Ushas gibi, Sūrya gibi, sağlam gökleri ve yeri doldur.
6. Ey Soma, tıpkı Rasā'nın dünya çevresinde dönmesi gibi, sen de nehirler oluşturarak bizim çevremizde her yönden ak.

Sonuç

Bu çalışmada, Türk ve Hint mitolojileri geleneğinde, Güneş ve Ay fenomenlerinin ilgili kültürel sahalardaki yeri, kapsamı ve genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca ilgili kültürler, sadece benzer ya da farklı yönleri bakımında ele alınmamış, öncelikle alan yazındaki Türk geleneğine ait Güneş ve Ay kültürleri hakkında yapılan çalışmalar değerlendirilerek ilgili bilgiler özetlenmiştir. Sonrasında da henüz ülkemizde hakkında yeteri kadar akademik çalışma bulunmayan Hint mitolojisi mevzuu ele alınmaya çalışılmıştır. Hint kültüründeki Güneş ve Ay inancı hakkındaki bilgiler batılı kaynaklardan çevrilerek dilimize aktarılmış ayrıca, ilgili kültürün ülkemizdeki en önemli uzmanlarından biri olan Prof. Dr. Korhan Kaya'nın Sanskrit dilinden dilimize aktardığı ve ilk defa bu çalışmada kullanılan Rigveda ilahilerinden alıntılarla çalışmamız örneklendirilmiştir.

Genel itibarıyla Güneş ve Ay kültürleri ya da inancı hem Türk hem de Hint mitolojilerinde oldukça kadim bir geçmişe sahiptir. Her iki kültürün mitolojisinin oluşumunda da önemli bir rol oynamış ve geniş perspektifte komşu olarak değerlendirilebilecek Türk (Orta Asya) ve Hint coğrafyalarındaki görünüşleri, kapsamlı bir mitolojik kültür birikiminin oluşmasına sebep olmuştur. Güneş ve Ay inançlarının her iki kültürdeki yeri ya da önemi hakkında yapılan çalışmalar ve eldeki kanıtlar Güneş kültürünün, Ay inancına göre daha ön planda olduğunu göstermektedir.

Türk ve Hint mitolojilerinde genellikle Güneş dişi, Ay ise erkek olarak tasavvur edilmiş, efsaneler de bu bağlamda oluşturulmuştur. Güneşin gökteki yeri konusunda her iki kültürde de aksi inanışlar hariç, bir mitolojik kartaldan bahsedilmektedir. Eski

Türklerin ve Hintlilerin Güneşin kutsallığına ithafen, doğuşunda, en tepedeyken ve batarken selamlamaları ya da dinsel birtakım törenler düzenleyerek ululaştırmaları her iki kültür tarafından da benimsendiğini göstermektedir. Eski Türklerde Güneş soyundan gelen kral ya da hanedanlık inancı, Hint inancında da oldukça yaygındır. Klasik Sanskrit Edebiyatının Puranalar adı verilen koleksiyonunda, sayfalarca süren, Güneş ya da Ay soyundan geldiğine inanılan kral şecerelerine yer verilmiştir.

Güneş ya da Ay'ın bir tanrı olarak algılanması ise, iki toplumun kültürel özellikler bakımından oldukça farklı deneyimleri beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Türkler, Yakut Türkleri ve Şamanik bazı inanışlar hariç, Güneş ya da Ay'ı hiçbir zaman bir tanrı olarak tasavvur etmemiştir. Tanrı'nın lütfundan meydana gelmiş ilahi bir güç ve zaman zaman da bir ruh olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Oysaki eski Hintliler, Güneş'i ve Ay'ı doğrudan bir tanrı olarak nitelendirmiş, Rigveda'da bazen de farklı adlarıyla onlara ilahiler sunmuşlardır. Bu durum zaten oldukça hacimli olan Hint mitolojisinde, Güneş ve Ay ile ilgili anlatı ve söylencelerin sayısını arttırmış ve çalışmamızda birkaç örneğini verdiğimiz metinlerin oluşmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak bu çalışma, iki önemli doğa fenomeni bağlamında ele alınmaya çalışılan Türk ve Hint mitolojilerinin, karşılaştırmalı kültür çalışmaları bakımından oldukça kıymetli malzemeleri içerisinde barındırdığını göstermiştir. Çalışmanın konusu olarak Türk ve Hint kültürlerinin özellikle seçilmiş olması, köklü bir kültürel birikime sahip olan söz konusu toplumların, güneş ve ay fenomenleri üzerinden, folklorik zenginliklerine dikkat çekmektir. Bu sebeple, ilgili kültürlerdeki diğer mitolojik unsurlar bağlamındaki yapılacak mukayeseli incelemelerin, her iki kültürün daha yakından tanınmasını sağlayacağını düşünmekteyiz. Öyle ki bu gibi çalışmaların, aslında kabaca birbirine komşu olan Orta Asya ve Hint Alt Kıtası'ndaki kültürel hareketliliklerin (edebiyat, tarih, mitoloji vb.) karşılaştırmalı olarak incelenmesinin, kökenleri ve göç güzergâhları konusunda birden çok tez ve varsayımı içerisinde barındıran Āri (Aryan) göçü ya da istilaları konusuna da katkıda bulunabileceği kanaatini taşımaktayız.

SON NOTLAR

¹ X, 85 (Sūryavivāhah)¹

1. Gerçek yeryüzünü taşıyan temeldir; gökler Sūrya tarafından ayakta tutulur. Ādityalar yasayla güvende kalır ve Soma gökyüzündeki yerini alır.
2. Ādityalar Soma ile güçlüdür, Prithivī Soma ile büyüktür. Bu şekilde Soma tüm yıldızların içinde yerini alır.
3. Bitkiyi ezdikleri zaman Soma'nın özünden içildiği düşünülür. Gerçekte Brahmanların bildiği Soma'yı hiç kimse tatmamıştır.
4. Sağlam kurallarla güvence altına alınan Brihatī ilahileriyle korunan Soma! Sen kayaları dinler haldesin; yeryüzünde yaşayan hiçkimse seni tatmamıştır.
5. Ey Tanrı, seni içmeye başladıklarında sen yeniden büyüsün. Vāyu Soma'nın koruyucu tanrısıdır. Yılları biçimlendiren Ay'dır.

6. Raibhī onun sevgili düğün arkadaşıydı ve Nārāşamsī onu eve götürdü. Sūryā'nın gelinliği zarifti; Gāthā'nın süslediği haliyle geldi.
7. Onun divanının minderi düşünce idi, görüş onun gözlerinin merhemiydi. Sūryā efendisinin yanına vardığında onun hazinesi gökyüzü ve yeryüzü idi.
8. İlahiler direğin sürgü koluydu, Kurīra ölçüsüydü arabayı süsleyen; sağdıçlar Aşvin çiftiydi, Agni de düğün kafilesinin lideri.
9. Soma kızı baştan çıkarandı ve sağdıçlar İki Aşvin. Güneş tanrısı Savitar istekli Sūryā'yı efendisine verdi.
10. Onun ruhu gelin arabasıydı, kaplaması gökyüzüydü; onu çeken iki boğa parlaktı. Sūryā kocasının evine yaklaşırken böyleydi.
11. Boğaların hareketsizdi, kutsal dizeler ve Sāma ilahisiyle korunurlardı. İşitme organı arabanın iki tekeriydi; gökte izlediğin yol titrekti.
12. Gitmekte olduğun tekerlekler temizdi; dingile bağlı olan rüzgardı. Efendisini izleyen Sūryā ruhların biçimlendirdiği bir arabaya bindi.
13. Savitar'ın yol verdiği Sūryā'nın tantanalı gelin alayı yol boyunca ilerledi. Maghā günlerinde öküzler öldürülür, Ancunīlerde gelini evlendirirler.
14. Ey Aşvinler, üç tekerlekli arabanıza binerek âşık olarak Sūryā'nın evliliğine geldiniz. Sonra tüm tanrılar teklifinizi kabul ettiler; bir evlat olarak Pūshan sizi baba olarak seçti.
15. Ey siz ışığın efendileri, siz Sūryā'ya geldiğinizde arabanızın tekerleklerinden biri neredeydi? Atanızın emriyle siz nerede durdunuz?
16. Ey Sūryā, Brahmanlar alışkanlıklarından dolayı sizin iki tekerleğinizi bilirler. Biri gizlidir, onu en yüce sırları bilmekte hünerli olanlar bilir ancak.¹
17. Sūryā'ya ve tanrılara, Mitra'ya ve Varuna'ya tapınırken ne verdiğimi kim doğru bir şekilde bilebilir?
18. Bu İkizler kendi güçleriyle birbirine yakın hareket ederler; oynayan çocuklar gibi kurban çevresinde dönerler. Onlardan biri bütün var olana bakar, diğeri ise mevsimlere hükmeden ve yeniden doğar.
19. O yeni biçimde doğar, daima yeni biçimde; sabahların önünde giderek günleri işaretler. Gelir, tanrıların paylarını belirler. Ay varlık günlerimizi uzatır.
20. Tüm şekillere haiz, altın renkli, sağlam tekerlekli, Kimşuka ve Şalmali ağaçlarından yapılmış, rahatça giden arabaya bin, ölümsüz yaşam dünyasına bağlan Sūryā; efendine mutlu bir evlilik yolculuğu yaptır.
21. Kalkın, doğrulun, bu kızın bir kocası var. Ben Vişvāvasu'ya¹ ilahilerle ve saygıyla dua ederim. Babasının evinde başka bir güzel ara, eskiden beri sana ayrılmış birini bul.
22. Doğrul artık Vişvāvasu, biz saygıyla size tapınırız. İstekli başka bir kız bul; onun kocası gelini bıraksın.
23. Yolunuz düzgün ve dikensiz olsun, orada adamlar kur yaparak ilerlerler. Aryaman ve Bhaga bize yol gösterebilirler; ey tanrılar, karı ve kocanın birleşmesi mükemmel olsun.

24. Artık seni Varuna'nın kemendinden kurtarıyorum, kutlu Savitar seni bağlıyor. Yasa koltuğunda, erdemli hareket dünyasına hiç incitilmeden seni eşinle birlikte bırakıyorum.
25. Seni baba evinden serbest bırakıyorum, oraya yumuşakça bağlıyorum. Orada kaderini oğullarıyla birlikte en iyi şekilde yaşasın, ey cömert İndra!
26. Pūshan senin elinden tutsun ve seni yönlendirsin; İki Aşvin arabalarıyla seni taşısin. Evin efendisinin hanımı olmaya git ve hanımefendi olarak oradaki insanlara konuş.
27. Mutlu ol ve çocuklarınla saadet bul; evinde efendini idare etmekte uyanık ol. Bedenini efendin olan adamla iyice birleştir; yıllar birlikteliğinizi ilan etsin.
28. Onun rengi mavi ve kırmızıdır; yakına yapışmış ifrit uzağa gitsin. Bu gelinin akrabaları zenginleşsinler; koca süratle bağlansın.
29. Yün ipi hediye olarak ver, Brahman rahiplere ait bir hediye! Dişi ifrit ayaklarına sarıldı ve bir kadın olarak efendisine hizmet etti.
30. Kocası kollarını karısının elbisesine doladığında, bu kötü ifritle birlikte parlayan bedeni sevimsizdir.
31. Gelini izleyen parlak refakatçilerinden oluşan kalabalığın tükenen miktarı! Bu kutlu tanrılar onları geldikleri yere geri taşısin.
32. Yollarda sinsice tuzak kurmuş haydutlar evli çifti bulamasınlar. Tehlikelerden kolayca kaçsınlar, düşmanlardan uzaklaşsınlar.
33. Gelinin her türlü iyi talih işaretleri, hepiniz gelin ve ona göz kulak olun! Ona saadet dileyin ve sonra evlerinize dönün.
34. Bu serttir, acıdır, oklarla doludur, zehirlidir ve kullanıma uygun değildir. Sūryā'yı bilen Brahman gelinin elbisesine layıktır.
35. Perçemi, alnını süsleyen kumaşı ve sonra üç katlı giysisi; Sūryā'nın giyindiği renklere bakın! Bu giysiyi Brahman saflaştırır.
36. Güzel bir gelecek için elini elime alırım ve kocan olarak benimle yaşlılığa ulaşırsın. Tanrılar, Aryaman, Bhaga, Savitar, Purandhi seni evin hanımı olarak verdiler.
37. Ey Pūshan, en hayırlı olan onu gönder; o benim zevklerimi paylaşacaktır. Seven kollarıyla beni kucaklayacaktır ve benim aşkı ve kucaklamamı karşılayacaktır.
38. Gelin alayı ilk olarak, senin için, evine kadar Sūryā'ya eşlik etti. Agni, karşılığında kocaya karısını dölüyle birlikte ver.
39. Agni gelini görkemle ve büyük zenginlikle yeniden verdi. Onun efendisi olan uzun yaşasın; o yüz sonbahar görsün.
40. Herkesten önce onu Soma kazandı; sonra onun efendisi Gandharva oldu. Agni senin üçüncü kocandır; şimdi bir kadından doğmuş olan da dördüncüsü.
41. Soma Gandharva'ya, Gandharva da Agni'ye verdi. Ve Agni onu bana zenginlikler ve oğullarla bir eş olarak bağışladı.

42. Ayrılmayın, burada kalın; insan yaşamının tam zamanına ulaşın. Oğullar ve torunlar edinip ve kendi evinizde kalarak oynayıp eğlenin.

43. Pracāpati bize çocuklar getirsin; yaşlılık gelene kadar Aryaman bizi süslesin. Kocanın evine hayırsız bir şekilde girme; iki ayaklı ve dört ayaklılarımıza nimet getirin.

44. Kem gözlü, koca katili, sığır sürülerine zeval getirmesin; parlak, yumuşak kalpli! Tanrıları severek, yiğitler taşıyarak, zevk içinde iki ayaklı ve dört ayaklılarımıza nimet getirin.

45. Ey cömert İndra, bu gelini oğulları ve talihiyle birlikte kutsa. Ona on oğul bağışla ve kocasını da onbirinci adam yap.

46. Kocanın babasının ve kocanın anasının üzerindeki hükmünü taşı. Kocanın kız kardeşinin ve erkek kardeşlerinin büyük hükmünü taşı.

47. Vişvedevalar, Āpah kalplerimize girsin. Mātarişvan, Dhātar ve Deshtrī¹ bizi bir arada tutsunlar.

KAYNAKLAR

AGGARWAL, H. R., (1963) A Short History of Sanskrit Literature, Delhi: Munshi Ram Monoharlal Pub.,

BAYAT, Fuzuli. (2007) Mitolojiye Giriş, İstanbul: Ötüken Kitabevi,

_____. (2011) Türk Mitolojik Sistemi 1, İstanbul: Ötüken Kitabevi,

_____. (2011) Türk Mitolojik Sistemi 2, İstanbul: Ötüken Kitabevi,

BORATAV, Pertev Naili. (2016) Türk Mitolojisi Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2016.

CAMPBELL, Joseph. (2003) Yaratıcı Mitoloji Tanrıların Maskeleri, (Çev. Kudret Emiroğlu), Ankara: İmge Kitabevi,

ÇORUHLU, Yaşar. (2011) Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabalcı Kitabevi,

_____. (2006) İlkel Mitoloji Tanrıların Maskeleri, (Çev. Kudret Emiroğlu), Ankara: İmge Kitabevi,

ELİADE, Mircea. (2003) Dinler Tarihine Giriş, (Çev. Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi,

_____. (2017) Mitler, Rüyalar ve Gizemler, (Çev. Cem Soydemir), Ankara: Doğu Batı Yayınları,

ESİN, Emel. (2001) Türk Kozmonolojisine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi,

_____. (2004) Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler. İstanbul: Kabalcı Yayınevi,

GUMILEV, L.N. (1999) Eski Türkler, (Çev. A. Batur), İstanbul: Selenge Kitabevi,

- HILLEBRANDT, Alfred. (2016) Vedic Myhology (Vol I-II). (Çev. A. Rajeswara Sarma), Delhi: Motilal Banarsidass,
- İNAN, Abdulkadir. (2006) Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,
- KAYA, Korhan. (2003) Hint Mitolojisi Sözlüğü, Ankara: İmge Kitabevi,
- LEEMING, David. (2001) The Dictionary of Asian Mythology, New York: Oxford University Press.
- MACDONELL, A. A. (1897) Vedic Mythology. Strassburg: Verlag Von Karl J. Trübner,
- ÖGEL, Bahaeddin. (2006) Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar). II.Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,
- PATTANAIK, Devdutt. Hint Mitolojisine Giriş Mit ve Mitya, (Çev. Çiğdem Erkal), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- RİGVEDA*. (1999) The Hymns of the Rigveda, (Çev. Alfred Hillebrandt) Delhi: Motilal Banarsidass, 1999.
- RİGVEDA*. (2018) (Çev. Korhan Kaya) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- ROUX, Jean Paul. (2015) Eski Türk Mitolojisi, (Çev. Musa Yaşar Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayıncılık,
- SARI, Emre. (2016) Türk Mitolojisi, Antalya: Nokta E-book Publishing,
- TURAN, Şerafettin. (2014) Türk Kültür Tarihi, İstanbul: Bilge Yayınevi,
- WİLKİNS, W.J. (1988) Hindu Mythology. Delhi: Indological Book House,
- WİNTERNİTZ, Maurice. (1991) History of Indian Literature I, Delhi: Munshiram Monoharlal,
-